

Entrevista al lingüista Santiago Pey i Estrany

Jordi Manent i Tomàs

Fou deixeble de Jaume Serra Húnter, Jordi Rubió i Balaguer, Joan Petit i Pompeu Fabra. Durant la guerra civil fou oficial d'artilleria de l'exèrcit republicà. Quan s'acabà, hagué de viure en la clandestinitat amb un nom fals: Sr. Grau (el del seu cunyat). Pey fou un dels impulsors del Front Nacional de Catalunya i dels Estudis Universitaris Catalans clandestins, juntament amb Josep Palau i Fabre.

Pel que fa a la seva obra, tres anys abans del diccionari de Teide havia publicat amb Emili Vallès un *Diccionari de sinònims*. Anteriorment havia treballat en l'enciclopèdia *Alexis* i també havia fet nombroses traduccions de llibres de literatura i de disseny industrial de l'alemany al català i al castellà.

Actualment, i des de feia uns dotze anys, anava avançant el *Diccionari temàtic* –així l'anomenava ell–, i calculava acabar-lo abans d'uns quatre o cinc anys. La seva mort ha estroncat la seva obra –que esperem que sigui acabada– i ha deixat un buit important pel que fa a la lingüística catalana. Amb aquesta entrevista, feta ara fa tres anys, espero retre homenatge a un home injustament oblidat i que fou per a mi Mestre i amic.

Des de ben petit ja us vau interessar pels vocabularis, oi? Des de l'edat de dotze o tretze anys...

Exacte. L'adolescència és aquell moment en què et comences a formar intel·lectualment. Va venir el moment de les lectures i vaig començar a llegir els grans autors catalans: Ruyra, Bertrana, etc. Jo em trobava amb una quantitat de paraules que no coneixia i que no utilitzàvem en el vocabulari de casa. Quan trobava una paraula que desconeixia, preguntava al meu oncle, que era pintor, què volia dir. I ell em deia: «Busca-ho al diccionari.» I el diccionari típic, que encara conservo i està desfet del tot, era el *Larousse Illustré*, tot i que també consultàvem,

Santiago Pey acompanyat de la seva muller, Mercè Grau (Foto: Martí Pey i Grau)

Santiago Pey i Estrany (Barcelona, 14-VIII-1917 - 3-IV-2001) ha estat un dels «homenots» catalans massa silenciats d'aquest segle XX. Home polifacètic, ha exercit els oficis de dissenyador, traductor, militar, professor i lingüista. Sobretot es donà a conèixer gràcies al magnífic *Diccionari de sinònims i antònims* (Editorial Teide, 1970), obra de referència i de gran utilitat.

de tant en tant, la primera edició de l'enciclopèdic *Salvat*. Aquest diccionari tenia un inconvenient: era del 1908 i tenia una ortografia no normativa, no fabriana, encara. Tot això amb un ambient i unes ganes de recollir les paraules i de saber-les. Però n'hi havia tantes! I ho feia amb una missió: pensar que el dia de demà seria un escriptor. D'altra banda, quan tenia tretze anys vaig passar l'estiu al Pont de Suert, i allí vaig descobrir el fenomen dialectal i sinòmic. I vaig començar a buscar paraules: la sargandilla, la volandreta... i a anotar-les. I aleshores em sorgí el següent problema: Totes aquestes paraules que arplegava, com les posava perquè les pogués trobar quan les necessités? D'aquí va venir la qüestió de la classificació de paraules. Més endavant vaig

descobrir la classificació decimal de llibres, i vaig intentar una classificació decimal de paraules... però no me'n vaig sortir. En primer lloc, tenia el problema de les paraules abstractes. Segonament, cal dir que la classificació decimal té un màxim de nou subordinacions a un tema determinat. I hi ha paraules genèriques que tenen, en la segona jerarquia, molt més de nou subordinacions. Vaig mirar de resoldre-ho, però vaig obtenir fracassos que m'impedièren de trobar-hi una solució. Aleshores vaig entrar a la universitat amb la idea de fer dues carreres: dret i filosofia. Però immediatament vaig abandonar dret i em vaig quedar a filosofia.

A quin any, això?

Era el curs 1934-35. En aquell moment, jo ja sabia què era el que m'interessava de la lingüística: la gramàtica general i la lexicologia. Aleshores hi vaig entrar, després del Sis d'Octubre, amb suspensió de la Universitat Autònoma. Dins els cursos de filosofia hi havia uns seminaris d'en Serra Húnter, que aleshores era vice-

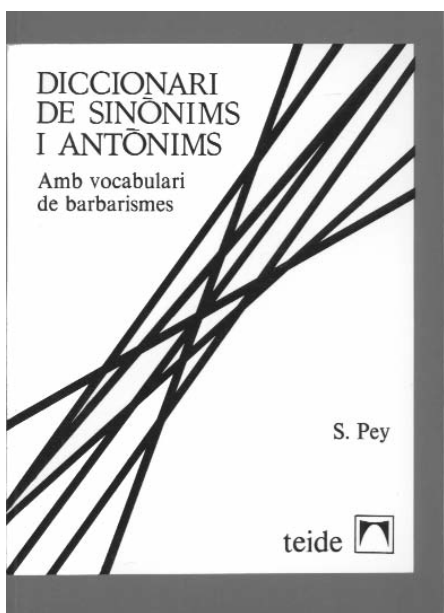
rector de la universitat. Jo dec la meva formació més important racionalista a Serra Húnter. Amb ell havíem fet els seminaris de teoria dels valors i teoria del coneixement. Gràcies a la teoria del coneixement fenomenològic vaig poder lligar-me a la teoria dels conceptes. Vaig començar a analitzar les paraules i els significats a base d'anar a buscar les notes conceptuals caracte-

«De ben petit em van acostumar a cercar al diccionari les paraules que no entenia»

rístiques i mirar si són més o menys coincidents amb una altra paraula. Amb això vaig començar d'entendre tota la jerarquització conceptual de les significacions.

Quins professors més teníeu?

Fora de la universitat, a la Bernat

Metge, vaig fer tres cursos de grec amb en Joan Petit. Fou el Dr. Rubió qui m'hi envià, perquè jo volia fer grec i no sabia on. Ho vaig preguntar al Dr. Rubió, amb el qual tenia una bona relació, i ell m'envià a en Riba a la Bernat Metge. En Riba em va dir que hi havia uns cursos de grec que feia en Joan Petit. També vaig tenir en Carles Riba a la Universitat Autònoma. En Riba feia les classes de franc, perquè els professors havien que-

dat cessats. En teoria, ens feia classes de grec, però no ho eren. Eren unes classes molt particulars.

El Dr. Rubió també fou professor vostre...

Sí. El Dr. Rubió fou professor meu als Estudis Universitaris Catalans. Era un home meravellós, fabulós! Si en Petit m'havia obert els ulls com a home d'una gran humanitat, en Rubió era un home amb qui podies parlar de tot. Fins i tot venia a sessions de jazz.

En quin aspecte de la vostra formació us va ajudar el Dr. Rubió?

Jo sempre he estat una mica autodidacte i m'he fet tips d'estudiar sol. En Rubió em va ajudar a tenir un sentit universitari de crítica. Ell em va donar l'esperit crític i racionalista.

Vós també heu fet de traductor?

Sí. Durant un temps vaig haver de guanyar-me la vida traduint al castellà. Em vaig fer uns tips horribles de traduir al castellà. Primer de tot, textos literaris. Vaig traduir coses per a Montaner y Simón, perquè tenia una relació d'amistat amb el qui aleshores se n'encarregava. Vaig traduir *L'home sense ombra*, el protagonista del qual és Peter Schlemihl, i moltes altres coses. També vaig traduir per a la Molino. En moments de crisi, en què no em guanyava prou bé la vida, vaig fer traduccions tècniques per a Gustavo Gili. Traduïa llibres d'ebenisteria, de fusteria, d'estils, etc. Traduïa llibres de l'alemany. Això em va ajudar a aguantar mentre era dissenyador industrial.

Allò que us ha fet més famós ha estat el *Diccionari de sinònims i antònims* de l'Editorial Teide. Tanmateix, abans en va fer un en castellà...

Sí, exacte. Vaig anar a parlar amb l'editorial Seix i Barral i vaig començar a treballar en un diccionari de sinònims en castellà, que no n'hi havia cap. En aquells anys no en podia fer un en català: ni parlar-ne! Després vaig crear el diccionari *Alexis*, que vaig deixar a mig fer. La cosa es va acabar molt malament, perquè hi va haver un poca-vergonya que va començar a manegar-ho tot i va portar molts problemes.

Més endavant va fer el diccionari de sinònims català...

Sí, mentre em dedicava al disseny

vaig començar a fer el diccionari de sinònims. L'Emili Vallès em va donar una quantitat de fitxes que ell havia fet mentre redactava el diccionari *Pal·las*. Vaig començar a buidar el Fabra i a fer fitxes inverses, de tal manera que a «volum» trobaries «embalum» i més mots. Vet ací el diccionari de sinònims.

Per cert, quina és l'última edició?

D'edicions se n'han fet cinc. Tota la resta són reimpressions. En diuen edicions, però són reimpressions. Actualment et puc dir que estem a 170.000 exemplars de venda.

Encara l'aneu retocant?

No, no, retocant-lo no. Em van demanar que el posés al dia, però jo els vaig dir que m'estimava molt més dedicar-me a l'altre, el temàtic, que no pas actualitzar aquest. Perquè actualitzar-lo em demanaria pel cap baix un any de feina. Francament, jo considero que aquest ja és una mica obsolet. Ara, un altre problema, que ja en parlarem, és com es podrà acabar l'altre: no ho sé.

Com va anar tota la confecció del diccionari de sinònims català?

El meu diccionari va sortir abans que el d'en Manuel Franquesa. Perquè, quan va sortir el meu, l'editorial que publicava el Franquesa el començà a tirar per fascicles un temps després. Abans, però, em va passar una anècdota molt curiosa: un dia un amic em va presentar en Franquesa. Ens vam adonar que tots dos estàvem treballant en el mateix: cada un feia un diccionari de sinònims en català. Aleshores li vaig dir: «Home, treballem junts.» I em va respondre: «No, perquè ja el tinc acabat.» Això devia ser l'any cinquanta-tres o cinquanta-quatre.

I el vostre quan va sortir?

El meu, que vaig fer amb l'Emili Vallès, sortí el seixanta-sis o el seixanta-set. I el d'ell no va sortir fins al 1970. I més endavant vaig comprovar que va aprofitar moltes coses del meu. En els últims fascicles hi ha moltes coses del meu.

I pel que fa al diccionari temàtic, en el qual treballeu actualment, quina és la idea principal?

La idea principal és la d'agrupar temàticament les paraules.

Quants anys fa que hi treballau?

Deu fer uns vuit o nou anys. Poc temps després de jubilar-me de l'escola Massana, on feia classes.

Però abans ja hi havíeu treballat una mica, oi?

Sí, ja havia fet algunes coses. Havia desenvolupat alguns temes. Ara en tinc uns quants d'enllestits: el relleu terrestre, l'embarcació... L'article «moble» és tot fet. Tu, a través del moble, podràs saber les parts que tenen els mobles. Això on ho trobes?

Quin és el vostre criteri en el diccionari temàtic?

El criteri és el següent: sota un mot genèric hi poso totes les paraules subordinades, explicades o no. Hi ha articles que els faig explicats i n'hi ha que no. En el relleu, per exemple, hi trobem les muntanyes i les grans muntanyes, com les serralades.

Després hi ha les elevacions reduïdes: turons, puigs, etc. Hi ha els elements tallants, com les cingleres i coses així. Després hi ha els rius. Aquest tema el tinc tot fet. En algun cas hi ha algunes paraules que me les he inventat jo i que les faig servir com a mot genèric, perquè pròpiament no n'hi ha, de genèrics. Ho divideixo tot per temes i ho interrelaciono. Ara, tinc la sensació que, a prop de fer vuitanta-un anys, no crec que, tal com el concebo integralment, pugui acabar el diccionari.

Quants anys més creieu que necessiteu?

Essent exhaustiu, jo crec que almenys caldria un equip de dues o tres persones i aleshores acabar-lo en quatre anys. Es tractaria d'anar ordenant les paraules en el lloc temàtic corresponent.

I com us ho feu per a la classificació?

El problema de la classificació decimal el vaig resoldre cap a l'any seixanta-set, quan vaig anar a Alemanya i em vaig adonar que les matrícules dels cotxes combinaven números i lletres, que és el que es fa ara aquí. Carai! Si feia servir una barreja decimal-alfanumèrica la cosa sortiria. Tenia un problema, però: on col·locava les paraules abstractes? Gràcies a un llibre sobre les categories platòniques

vaig descobrir que el zero inclouria totes les categories com «espai», «temps», «relació», «comparació», «acció», «passió», etc.

I això ho resolíeu tot?

No, m'he trobat amb alguns entrebancs. Per exemple que hi ha coincidències de paraules que són deriva-

Santiago Pey entrevistat per Jordi Manent (Foto: Ramon Sangles)

des del concepte categòric en paraules reals. La paraula «penediment», per exemple, la pots posar tant en sentit moral com en sentiments abstractes. Aleshores s'ha de saber jugar a interrelacionar. Cal ser modest per a creure que no tot es pot encabir en una classificació. Es pot fer un esquelet on puguis encaixar les paraules, però no perquè sigui una cosa tan matemàtica com $\sinus\ d'a + b$. Jo sempre he dit que la teoria del coneixement, les matemàtiques, el disseny... és el mateix. I la gramàtica i les significacions són també el mateix. A la llarga són tots iguals en estructura. Si tu tens una bona estructura de teoria del coneixement, ho tens tot.

Canviem de tema. Vós vau conèixer Pompeu Fabra, oi?

Sí. Jo vaig tenir en Fabra de mestre quan vaig fer el curs superior de català, abans d'ingressar a la universitat. Era el curs 33-34. Amb en Fabra tot anava molt bé. Hi havia vegades que només érem tres i anàvem al bar de la universitat i ens preníem una copa de conyac, que li agradava molt. Aleshores ens posàvem a parlar. Era de l'estil d'en Petit i d'en Rubió, que no feien classe-clas-

se d'un tema determinat.

Com era Pompeu Fabra?

En Fabra tenia una cosa molt bona. Tenia un punt de vista que segons qui no se n'adonava. Ell era tan segur intel·lectualment que quan veia un paio que era ruc, no li deia que era ruc, però se'l passejava.

Vós vau preparar una edició de les *Converses filològiques* de Pompeu Fabra de l'Editorial Barcino. Com va anar, tot allò?

L'any 1942 l'editor Josep Maria de Casacuberta em va cridar per a fer una nova edició, ampliada, de les *Converses filològiques*. Ell feia tot el possible per poder divulgar llibres catalans, i encara més un d'en Fabra, tenint present que el *Diccionari general de la llengua catalana* estava prohibit a les llibreries i que de gramàtiques no n'hi havia. Vam quedar entesos. Jo tenia una col·lecció de *Converses filològiques* que havia anat retallant del diari *La Publicitat*. L'Artur Martorell em va donar tota la col·lecció que ell havia arreplegat i l'Emili Vallès me'n va donar una altra. Per poder completar el procés de recerca, una biblioteca amiga d'en Casacuberta es va dedicar a revisar *La Publicitat* a l'arxiu de la Corona d'Aragó i a copiar totes aquelles que no teníem. Un cop ho vaig tenir tot, vaig dedicar-me a estudiar-ho. Em vaig trobar amb tres problemes principals, que vaig comentar a en Casacuberta i a l'Aramon, perquè la supervisió havia d'anar a càrrec d'aquest. Els tres problemes importants eren: primer, hi havia dues converses que no es

podien publicar perquè no podien passar censura per les afirmacions que feia en Fabra. Segon: em vaig trobar amb unes converses repetitives, com la del «doncs causal»; almenys n'hi havia quinze. I en tercer lloc, hi havia unes converses de l'any 20-21 que eren diferents de lliçó de les últimes publicades cap als anys 32-33. «I ara què farem?», ens vam preguntar. Jo els vaig dir que podia enviar una carta a en Fabra a través del nostre sistema de reorganització militar. I així ho vaig fer: li vaig escriure comentant-li aquests problemes i, a més, li vaig dir que el meu criteri de recopilació de converses era que intentaria posar el màxim possible de converses que parlessin de sintaxi, ja que ell sempre havia fet unes gramàtiques on la qüestió morfològica tenia més pes.

I què va passar?

La carta la va portar en Francesc Vilà, que també era oficial d'artilleria. Va portar una carta per a l'Heribert Barrera, que residia a Montpeller, i també aquesta carta a en Fabra, que durant aquells dies es trobava a Montpeller. És a dir, que la hi va donar personalment. I en Fabra em va contestar immediatament. Al cap de tres dies tenia la resposta d'en Fabra a casa, a Barcelona. Sense obrir el sobre, perquè anava a nom d'en Casacuberta, vaig anar a casa seva. Ell la va obrir, se la va llegir i me la va passar. La carta deia, resumidament, el següent: estava d'acord amb mi de suprimir les converses que eren reiteratives; creia que no valia la pena de publicar aquelles dues converses que portaven conflicte; i, finalment, em deia que respecte a aquella discrepància de lliçó, que la hi enviéssim, que ell ja faria la resposta. Ah!, també em deia que li semblava molt bé el criteri i l'índex que jo havia proposat. Això va anar així. Al cap de pocs dies va venir l'arreglada del setembre del 43, van venir a casa a buscar-me i em vaig escapar. Aleshores ho vaig tenir difícil: durant un temps jo no vaig voler anar a can Casacuberta, perquè corria el perill de ser seguit, i no volia comprometre'l. Anys després van anar apareixent els llibrets de les converses sense haver-hi ni guió ni proves. Jo tan sols vaig corregir aquells punts en què els diaris s'havien equivocat. Res més. Ara bé, l'Aramon va tocar bastants coses. No va respectar la classificació i el pròleg que vaig fer. Ho va canviar força.

–Quin record en teniu, d'en Fabra?

Era fabulós. Era tot un *gentleman*.

Tenia un caràcter anglès, oi?

Sí. Ja t'ho dic, que no li toques sin el crostó, perquè era capaç de llançar-se en bala, però d'una manera molt serena.

Abans d'acabar m'agradaria fer-vos unes quantes preguntes ràpides. Us considereu un creador?

«Pompeu Fabra acceptà els meus suggeriments per a la publicació de les "Converses filològiques"»

Sí. Si sóc alguna cosa és un creador. Em penso que sóc l'únic que podria fer aquí una classe de teoria de la creativitat. Jo ja he fet seminaris d'aquests a l'escola d'enginyers.

Us considereu una persona polièdrica?

Sí, molt. M'interessa tot. Només hi ha hagut una cosa que no he entès mai: la química del meu estimat Heribert. Mai no hi he entès, en química. A mi m'interessa conèixer les coses. A més, saps quina és la sort d'haver estat professor? Que has de saber moltes coses, i saber-les molt per a poder explicar-les bé.

La vostra vida també té un llarg currículum patriòtic i activista. Quines foren les principals causes per les quals vau lluitar?

D'una banda, i deixant la meua experiència militar, després de la guerra en Josep Palau i Fabre i jo vàrem organitzar els Estudis Universitaris Catalans. No fou en Coll i Alentorn, com s'havia dit. Vam anar establint contacte amb la gent per crear això. També hi havia l'Aramon i en Rubió.

Quines llengües parleu, a part de les bones nocions que teniu d'àrab, grec i rus?

Parlo l'alemany, el francès i l'italià. L'anglès no. L'anglès el lleigeixo i l'escriu, però no el parlo.

Ara una pregunta d'actualitat: com

veieu la situació actual de la llengua catalana?

Malament. Ho dic per una raó: per la poca seguretat de la gent del país a no parlar en català. Veure que en un grup de cinc persones joves, dels quals només un és castellano-parlant, tots es posen a parlar en castellà, això em produeix una frustració espantosa. Però ara hi ha una altra cosa més greu: rebem molta immigració que ve formada en castellà. Des del meu punt de vista, em temo que sigui pitjor això que no la immigració d'andalusos durant l'època de Primo de Rivera. Aquella gent, els Martínez, Rodríguez, etc., van acabar essent separatistes d'acció més forts que la gent catalana.

Però no creieu que es pot redreçar la situació?

Mira, jo no sóc mai pessimista. Ara, com a militarot, crec que tenen massa contemplacions. ♦